

Kroppslig klassformering?

ULRIKA HOLGERSSON*

Lunds universitet

Emma Pihl Skoog, *Kraftkarlar och knockouts: Kraftsporter, kropp och klass i Sverige 1920–1960* (Stockholm: Historiska institutionen, Stockholms universitet, 2017). 324 s.

Från arbetsprocess till kroppsuppfattning

Historisk forskning med klassperspektiv associerades länge med det arbetarhistoriska fältet, med traditionellt politiskt eller fackligt föreningsmaterial eller källor från företagsarkiv, och främst med marxistisk teoribildning. Teknisk utveckling, arbetsprocessens förändring och politisk mobilisering under industrikapitalismens framväxt var då utgångspunkter för studier av klassformering. De senaste decennierna har dock en mer kulturhistoriskt inriktad historieskrivning vidgat fältet, och till denna forskning kan vi nu även räkna Emma Pihl Skoogs doktorsavhandling *Kraftkarlar och knockouts: Kraftsporter, kropp och klass i Sverige 1920–1960*.

Pihl Skoog använder sju tidskrifter med anknytning till tyngdlyftning och boxning, från *Svensk boxning* (start 1921) via *Rekord-magasinet* (start 1942) till *Kraftsport* (start 1956), tillsammans med självbiografier av kraftkarlarna Carl "Calle Sven" Svensson (född 1879) och Arvid "Starke Arvid" Andersson (född 1873) samt boxarna Harry Persson (född 1898) och Ingemar "Ingo" Johansson (född 1932). Syftet är "att analysera representationer av kropp och klass inom svenska kraftsportssammanhang ca 1920–1960, för att därigenom förstå deras vidare samhällseliga och ideologiska betydelse" (s. 15). Till sin hjälp har hon ett helt batteri av teoretiker, av vilka Marx bara är en i mängden, men Pierre Bourdieus kapitalteori desto mer central.

Pihl Skoog motiverar sin studie huvudsakligen med hjälp av olika luckargument. Visserligen har arbetaridrottens kroppsuppfattning ibland berörts inom kulturhistorisk, sociologisk eller organisationshistorisk ram,

* Docent i historia; fakultetsopponent

men den har inte stått i fokus och har inte undersökts med en mediehistorisk/populärkulturell infallsvinkel. Kroppsuppfattningar har förvisso varit viktiga studieobjekt inom idrottsforskningen, men det har snarast rört den borgerliga kroppsuppfattningen som setts som ett universellt ideal. Pihl Skoog menar här att olika klasser mycket väl kunde nära andra egna ideal, inom idrottens värld. Utan att studera dessa grupper kan man inte ta för givet att medelklassidealet var hegemoniskt. Denna poäng är onekligen viktig, men kunde gjorts till utgångspunkt för en mer problematiserande klassanalys. I anslutning till detta hade jag även önskat en fördjupande diskussion om vad just det mediala materialet och perspektivet egentligen har att tillföra den tidigare forskningen om kroppsuppfattningar och klass. Jag tänker mig att arbetaridrottens nära koppling till populärkulturen och kommersiella yttringar gör det nödvändigt att använda sådana källor för att förstå den. Liksom att detta materials mer vardags- eller erfarenhetsnära karaktär erbjuder möjligheter att nå ett annat skikt av klassidentiteten än det som traditionellt arbetarhistoriskt material gestaltar. Pihl Skoog hävdar dock ingenting av detta, sannolikt som en konsekvens av det klassbegrepp som hon i praktiken utgår ifrån, som fortfarande är fotat i den klassiska arbetarhistoriska traditionen.

Kraftsporter, kropp och klass i Sverige 1920–1960

Avhandlingens empiriska del består av fyra, fylliga tematiska kapitel. I det första är det kroppsarbete och yrkesliv som undersöks. Här visar Pihl Skoog hur kraftsportarna ofta rekryterades från kroppsarbetarmiljöer, där arbetsplatsen präglades av en kroppslig tävlan och arbete på ackord. När karriären väl tagit fart beskrevs kroppsarbetet med stereotyp bildspråk som ett bra sätt att träna och toppa formen inför tävlingar. För dessa idrottare som ofta hade sin bakgrund i arbetarklass eller lägre medelklass blev den egna kroppen genom idrotten ett verktyg för att tjäna pengar och de kom på så vis att utmana det amatörideal, som vid denna tid var rådande inom den borgerligt dominerade idrottsrörelsen. Kraftsporten var ett homosocialt fält, där det maskulina kapitalet till stor del kunde växlas in från det kroppsliga kapital som genererades ur den fysiska styrkan. Kroppen var kraftsportarens bytesvärde, men det var lågt värderat i förhållande till andra klasser.

Kopplingen mellan kroppsarbete och idrottslig träning byggde på föreställningen att kroppsarbetarnas kroppar var naturligt starka. Arbetarklassens idrottare var formade av en uppväxtmiljö präglad av slagsmål i ungdomsåren och tidigt hårt kroppsarbete, dels på landsbygden dels i städernas fattigkvarter. Underförstått fanns en ideologi om arbetarna som icke-rationella och kroppsliga, medan den idrottande medelklasskroppen byggdes upp genom vetenskaplig och rationell träning. En särskilt negativ

variant av denna naturlighet representerade de svarta, nordamerikanska kraftsportarna som ofta beskrevs som vilda och djuriska.

I det tredje kapitlet undersöker Pihl Skoog hur kroppsideal, fysisk styrka och idrottsstil kopplades till klass. Det första temat hon kartlägger handlar om hur en klasspolemik kom till uttryck i skildringarna av den ofta förekommande grosshandlarstereotypen, fet och omoralisk i kontrast till kroppsarbetaren, eller den mjäkiga, neurotiska och glassögonbeprydda studenten – gestalter som saknade förmågan att arbeta med sina kroppar. Genom att med kroppsarbetet och kroppsstyrkan som utgångspunkt distansera sig mot sådana figurer skapades ett "vi" för de kroppsarbetande grupperna, som dock enligt Pihl Skoog företrädesvis inte ska tolkas som en "klassgemenskap". Hennes argument för detta är att retoriken ytterst sällan var kopplad till "en idé om arbetarklassens politiska och organisatoriska enhet", utan var av mer moralisk art. Det var fråga om "en annan klassindelning än den gängse inom den socialistiska arbetarrörelsen – det var kroppsarbetande grupper snarare än arbetarklassen" (s. 174 –175). Eftersom det var själva "kroppsarbetet som sådant" som hyllades innefattades även sådana grupper som "i en traditionell klassanalys" hör till det så kallade mellanskiktet, det vill säga i det här fallet bönder, poliser eller egenföretagande hantverkare.

Det andra temat handlar om utbildningsnivå och intelligens. De kroppsarbetandes värde låg, som sagt, i det kroppsliga kapitalet med ett relativt lågt bytesvärde. Exempelvis karaktäriserades boxarna ur de kroppsarbetande klasserna som gåpåiga sluggertyper, naturligt starka, medan medelklassboxarna skildrades som vetenskapligt tränade, intelligenta och duktiga på att försvara sig, men sämre på att slå knockout. Enligt Pihl Skoog genererade dessa representationer vad Bourdieu som en del av habitus benämner *hexis*, klassmässigt relaterade tekniker och scheman som föreskrev hur individen skulle förhålla sig till den egna och till andras kroppar. Helst skulle den kroppsarbetande boxaren balansera styrka och vetenskaplig rationalitet. Inte förrän på 1940-talet försköts dessa förhållanden och medelklassmän började betraktas som starka. I alla utom Ingemar Johanssons självbiografi finns klasspolemiken representerad, om än inte lika starkt som i tidskriftsmaterialet.

I det fjärde kapitlet studerar Emma Pihl Skoog olika narrativ om hur den enskilde kraftsportaren hade nått framgång, men också hur sådana berättelser kunde ändra riktning och bli till skildringar av karriärmässigt och personligt förfall. Fokus ligger här på boxningen, eftersom det var där de stora pengarna fanns att hämta och på grund av att många av denna sports utövare kom från Nordamerika, med dess utpräglade framgångskultur och myten om den amerikanska drömmen.

Framgångssagorna visade hur det kroppsliga kapitalet, genererat av ti-

digare kroppsarbete, kunde växlas in mot ekonomiskt kapital. Även i tre av självbiografierna accentuerades dessa narrativ med stolthet, närmare bestämt, återigen, i alla utom i Ingemar Johanssons. Johansson, som förvisso inte hade hunnit bli världsmästare när boken skrevs, föredrog att framställa sig som en vanlig kille, i linje med den framväxande folkhemsideologin.

Samtidigt profiterade boxningssporten cyniskt på framgångssagornas i praktiken orealistiska drömmar för att rekrytera nya stjärnor till sporten. Rent ideologiskt var framgångsberättelserna, enligt Pihl Skoog, ett uttryck för ett liberal-kapitalistiskt ideal, enligt vilket samhället byggs av den enskildes prestationer och välgång. För den kroppsarbetande boxaren fanns bara den individuella kampen som en väg att klättra i samhället. Han var låst vid sin kropp och sin position i det sociala rummet och om han glömde sitt enkla ursprung och slutade vårda sitt kroppsliga kapital dömdes han ut som ett varnande exempel.

I det sista empiriska kapitlet, det femte, ligger tyngdpunkten på perioden från 1940-talets mitt och framåt. Pihl Skoog granskar den kommersiella konsumtionskulturen under den fas då tyngdlyftningssporten alltmer kom att domineras av kroppsbyggningskulturen, bodybuildingen. Även här var framgångssagorna starkt strukturerande, men det var inte främst de idrottsliga och ekonomiska vinsterna som var målet, utan den fysiska hälsan och kroppens utseende i sig självt. I detta sammanhang kompletterar Phil Skoog Bourdieus kapitalbegrepp med George Lukacs teori om reifikation, vilken tar sin utgångspunkt i Marx varufetischismteori. Härigenom kan hon beskriva hur kroppsbyggarens kropp inte hade ett värde för att den kunde brukas till kroppsarbete och idrottsliga framgångar, utan på grund av dess förädlade yta som gjorde att den blev ett värde i sig själv, med ett annat ord reifierad. Därigenom låg det nära till hands att se kroppen som en vara som vilken som helst; den blev varufierad. En sådan kropp fick sitt värde genom tränings-scheman tillhandahållna av kommersiella företag och konsumtion av andra varor såsom exempelvis redskap och proteinpulver. Därmed förlorade den sin tidigare klassmässiga förankring. Potentiellt sett kunde nu alla samhällsklasser uppnå den perfekta kroppen; kroppsarbetaren hade inget försprång.

Men denna industri intresserade sig inte bara för den manliga kroppen, utan också för den kvinnliga. Det manliga idealet var dock överordnat. Kvinnor fick inte träna för att tävla, inte överdriva muskelbyggandet så att de blev manliga, utan bara träna för att bli vackra. De instruerades av kvinnliga skönhetsmissers iförda smink, sexiga baddräkter och höga klackar för att inga missförstånd om deras könstillhörighet skulle kunna inträffa, regler som dock kunde brytas av läsarna. Ett liknande hälsoideologiskt kroppsprojekt har av tidigare forskning kunnat påvisas först för 1970-talet, vilket gör Pihl Skoogs resultat särskilt värdefulla.

Allmänt om upplägg och genomförande

Emma Phil Skoogs avhandling är en rik studie, som myllrar av olika analytiska trådar, vilket i sig bevisar hur mångfasetterat ett till synes banalt material som det populärkulturella oftast är. Trots att empirin är omfattande och långt ifrån lättolkad är undersökningen välstrukturerad utifrån de teman som hon skickligt med hjälp av stor teoretisk beläsenhet identifierar och som på ett elegant och logiskt vis hakar i varandra. Språket är effektivt och hon leder läsaren med en pedagogisk röst, som i förväg varslar om vad som ska komma, vilket emellertid i vissa stycken resulterar i lite väl mycket upprepningar. En del slarv med akribin kan också urskiljas, särskilt vad det gäller citatens exakta återgivning, men de fel jag funnit är inte betydelse-skiljande. En randanmärkning är att hon accepterat de luckor som finns i beståndet på Kungliga Biblioteket och Universitetsbiblioteket i Uppsala av en av tidskrifterna, *Atletik*, utan att undersöka det andra nationalbiblioteket i Lund, där jag lokaliserade ytterligare tre av de försvunna numren.

Vad avhandlingens huvudsyfte beträffar är detta klart och tydligt uttryckt (s. 15), men följs senare lite olyckligt av andra syftesliknande formuleringar om att fördjupa kunskap om "kroppslighetens klassaspekter" och fritidssysselsättningar och nöjesliv bland kroppsarbetande grupper samt att ge nya vinklar på teorin (s. 33). Frågor finns också på ett flertal ställen, ibland kanske mer av retorisk art, vilket skapar en viss förvirring.

Till detta intryck bidrar också i viss mån det brokiga lapptäcke av teorier och metoder som diskuteras och appliceras: Maurice Merleau-Pontys fenomenologi relateras till Pierre Bourdieus hexis-begrepp för att komma åt hur idrottarna – i självbiografierna, men också till exempel i insändare till tidningarna – själva upplevde sin kropp i förhållande till de mediala representationernas ideal. Via ett marxistiskt ideologibegrepp vill hon koppla de föreställningar hon undersöker till samhällets vidare makt- och dominansstrukturer, något hon gör konkret med hjälp av Roland Barthes semiotiska analysmetod och mytbegrepp. Därtill diskuterar hon feministisk kritik av Raewyn Connells maskulinitetsteori, David Carrs narratologi och så vidare. Även om avhandlingen utan tvekan vunnit på en viss rensning bland teorierna, vill jag ändå hävda att den prövande och reflekterande hållning som Pihl Skoog har i förhållande till dem framstår som ett sympatiskt drag och ett föredöme för andra historiker. Dessutom ska sägas att hon faktiskt i långa stycken integrerar dem i sina analyser.

Å andra sidan finns begrepp som inte problematiseras i tillräckligt hög grad, men som hade kunnat berika analysen. Ett exempel är det breda mediebegreppet, som hade kunnat hjälpa till att förklara tidskrifternas plats i det vidare mediasystemet, särskilt dess förhållande till marknadsnöjenas visuella kultur och seendepraktiker och idolkulturens mediebruk av sam-

larbilder och så vidare.¹ Ett annat är genusperspektivet. En hastig blick på *Rekord-magasinet*s omslag med dess stereotypa könsrelationer vittnar onekligen om dess betydelse. Av avhandlingen kvarstår dock intrycket att den klassmättade manligheten i långa stycken tog form utan kvinnors närvaro.

Kroppslig klassformering?

Klass är, som bekant, ett evigt debatterat och svårdefinierat begrepp. Pihl Skoog placerar sig i en tradition representerad av bland andra Geoff Eley och Keith Nield som försökt komma bort från klassanalysens eviga motsättning mellan materialitet och kultur.² Det hon vill studera är, säger hon, ”*föreställningar* om klass, inte som ett korrektiv mot de sociologiska och teoretiska klassbegreppen, utan som ett objekt för en vidare analys” (s. 35). Således föredrar hon att tala om ”kroppsarbetande grupper”, en benämning som inbegriper fler människor än de som kunde räknas till ”arbetarklassen i socioekonomisk mening”. Det gör också att hon i sin analys av kraftsportarnas klasspolemik gentemot kroppar ur medel- eller överklassen inte vill tala i termer av ”klassgemenskap”. Här menar jag att Pihl Skoog de facto, omvänt, använder det marxistiska socioekonomiska klassbegreppet som ett korrektiv mot de subjektiva erfarenheterna hos kroppsarbetarna. Det vill säga dessa kan inte tolkas i termer av klassgemenskap, eftersom de inte svarar mot den vanliga bilden av ett politiserat arbetarklassmedvetande.³ Denna bakbundna analys gör att hon går miste om att identifiera ett viktigt skikt av dåtidens klassidentitet, en bredare känslöstruktur, en kroppslig klassformering om man så vill, som omfattade så många fler grupper än bara industriarbetarna, vilka ju i praktiken faktiskt rekryterades ur samma befolkningsbas. Och vad mera är: denna känslöstruktur når hon just tack vare sin användning av det mer vardagsnära mediala källmaterialet, som inte är färgat av arbetar-

1. Jfr t.ex. Jonas Harvard & Patrik Lundell, ”1800-talets medier: system, landskap, nätverk”, i Jonas Harvard & Patrik Lundell (red.), *1800-talets mediesystem* (Stockholm 2010); Anders Ekström, *Viljan att synas, viljan att se: Medieungång och publik kultur kring 1900* (Stockholm 2010); Anna-Maria Hällgren, *Skåda all världens uselhet: Visuell pedagogik och reformism i det sena 1800-talets populärkultur* (Möklinta 2013); Carina Sjöholm, *Gå på bio: Rum för drömmar i folkhemets Sverige* (Eslöv 2003).

2. Geoff Eley & Keith Nield, *The Future of Class in History: What's Left of the Social?* (Ann Arbor 2007).

3. I avhandlingens avslutande framåtblick lanserar Pihl Skoog idén att hon ”frilagt en sorts alternativt arbetarideal”, som bör kunna bli ett intressant ämne för vidare forskning. Detta ser hon som samma typ av medvetande som arbetarrörelsens ledarskikt dömde ut som ”spontant”, alternativt ”rudimentärt”, klassmedvetande, och därför föresatte sig att omforma i mer politiserad riktning. Då hon ställer frågan i vilken utsträckning det odlades ”värdegemenskapar på grundval att [sic] fysiskt arbete med kroppen, som går utöver de gängse sociologiska klassgränserna” menar jag att hon övertar den tidiga arbetarrörelsens syn att endast vissa materiella erfarenheter kunde kvalificera sig som konstituerande för den sanna arbetarklassen och ett moget klassmedvetande.

rörelsens diskurser om vad det innebar att vara en riktig arbetare. Ett möjligt alternativ hade varit att se kroppsarbetarnas erfarenheter som politiska i den meningen att de var diskursivt formerade i relation till andra klasser. Men paradoxalt nog blir Pihl Skoogs avhandling i stället en undersökning av erfarenheter uppenbart genomsyrade av klass, utan att fullt ut tolkas i sådana termer.

Slutomdöme

Min huvudsakliga invändning gäller alltså att Emma Pihl Skoog genom valet att hålla fast vid ett mer traditionellt klassbegrepp inte gör sina resultat rättvisa. I själva verket har hon pekat ut nya vägar för såväl den idrottshistoriska som den arbetarhistoriska forskningen genom att använda ett outnyttjat källmaterial som berörde fler grupper inom arbetarklassen än det föreningsmaterial som till stor del varit normerande för tidigare forskning. Ur detta blottlägger hon successivt en alternativ arbetarkultur, brett förankrad bland kroppsarbetande grupper, där kroppens fysiska styrka, genererad ur kroppsarbetet, utgjorde grunden för ett alternativt ideal som utmanade den manliga medelklassens kroppsideal.

Till avhandlingens svagheter hör även genusperspektivets besynnerliga frånvaro. En tydligare anknytning till den mediehistoriska forskningens landvinningar på senare år hade också kunnat kastat ett skarpare ljus över den medieoffentlighet hon kartlägger. Det förtar dock inte intrycket av en teoretiskt initierad, synnerligen ambitiös, konsekvent och samvetsgrant genomförd forskningsinsats.